

แนวทางการปรับหลักสูตรสถานศึกษา และการจัดการเรียนรู้สู่ฐานสมรรถนะ

Guidelines for Transitioning to Competency-Based School Curriculum and Learning Management

บุญเลี้ยง ทุมทอง¹

Boonleang Thumthong¹

บทคัดย่อ

การจัดการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน ประสบปัญหาเรื่องหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการวัดประเมินผล ซึ่งส่งผลกระทบต่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา และคุณภาพของผู้เรียน ดังนั้นการปรับหลักสูตรให้เป็นหลักสูตรฐานสมรรถนะ เป็นทางเลือกหนึ่งที่มีศักยภาพที่จะตอบโจทย์ปัญหาของครูและนักเรียนที่เกิดขึ้น เนื่องจากเป็นหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่น ต่อการจัดการเรียนรู้ หลักสูตรฐานสมรรถนะเชิงรุกจะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิต การทำงาน การเรียนรู้และการแก้ปัญหาต่าง ๆ ช่วยให้ครูสามารถพัฒนาเด็กที่มีความพร้อมแตกต่างกันให้ได้รับการพัฒนาเป็นลำดับขั้น รวมทั้งช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดสมรรถนะในการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ สามารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง และความต้องการใหม่ ๆ ของสังคมและในโลกแห่งศตวรรษที่ 21 ที่จำเป็นต่อชีวิตและการทำงานต่อไป

คำสำคัญ: หลักสูตรฐานสมรรถนะ หลักสูตรสถานศึกษา การจัดการเรียนรู้สู่ฐานสมรรถนะ

ABSTRACT

The challenges related to curriculum, teaching and learning management, and measurement and evaluation process are currently posed to educational management in Thailand. These issues have a direct impact on the development of quality education and learners, and thus an alternative solution to address these challenges encountered by teachers and students is to have a regular curriculum review with the aim of embracing the requirements for a competency-based curriculum that provides a flexible framework for learning management. The proactive competency-based curriculum has been demonstrated to encourage learners to develop required competencies for life, work, learning, and problem-solving across a broad range of settings. It also enables teachers to cater to students' varying and progressive levels of readiness and nurtures learners to acquire desired learning competencies and to remain adaptable in response to changes and the emerging demands of society and the 21st-century world, all of which are crucial for both their personal lives and future employment.

Keywords: Competency-Based Curriculum, School Curriculum, Competency-Based Learning Management

¹รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, Asosistant Professor, Dr., of Early childhood, Surindra Rajabhat University

*ผู้ติดต่อ, อีเมล: บุญเลี้ยง ทุมทอง, boonleang4848@hotmail.com

รับเมื่อ 15 ธันวาคม 2565 แก้ไข 30 สิงหาคม 2566 เผยแพร่ 31 สิงหาคม 2566

บทนำ

ในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญที่จะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาทั้งระบบ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับการปรับปรุงพัฒนาอย่างเป็นระบบสัมพันธ์กันตั้งแต่หลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการวัดประเมินผล และต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ด้วยกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ โดยผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ ที่สำคัญคือ จะต้องอยู่บนฐานข้อมูลจากการศึกษาวิจัยที่กว้างขวางและเพียงพอที่จะแก้ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นฐานที่มั่นคงแข็งแรงในการยกระดับการศึกษาของไทยให้เทียบเคียงได้กับมาตรฐานสากล ซึ่งจะต้องมีการศึกษาเทียบเคียงกับแนวคิดและทฤษฎีในการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนของประเทศต่าง ๆ ที่ประสบผลสำเร็จในการจัดการศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563ก, หน้า 1)

การจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาด้วยระบบหลักสูตรฐานสมรรถนะ การจัดการเรียนการสอนฐานสมรรถนะ และการวัดและประเมินผลฐานสมรรถนะ โดยกระทรวงศึกษาธิการมีการกำหนดแนวทางการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งให้ผู้เรียนต้องมีทักษะสำคัญที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสนใจ ความถนัด และก้าวหน้าไปตามความสามารถของตน โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะหลักที่จำเป็นสำหรับการทำงาน การแก้ไขปัญหาและดำรงชีวิต การวัดและประเมินผลทั้งสมรรถนะในศตวรรษที่ 21 (อัครา ประเสริฐสิน และคณะ, 2564, หน้า 16)

ในการจัดการศึกษาที่ผ่านมาทั้งในด้านหลักสูตร การเรียนการสอน และการวัดประเมินผลเมื่อพิจารณาโดยรวมแล้วพบว่า การจัดการศึกษาโดยคุณภาพทั้งด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังจะเห็นได้จากผลการทดสอบทั้งระดับชาติ (O-NET) และระดับนานาชาติ (PISA) เด็กไทยมีผลสัมฤทธิ์ต่ำมาก และระดับความสามารถของนักเรียนไทยเมื่อเทียบกับชาติต่าง ๆ ก็อยู่ในระดับต่ำมาก รวมทั้งมีคุณลักษณะที่ไม่พึงประสงค์หลายประการ เช่น “ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด” “รู้แต่ไม่ทำ” “นกแก้วนกขุนทอง” “เก่งแบบเบ็ด” “เรียนเพื่อสอบ” “ไม่สนใจเรียนรู้” ฯลฯ ประเด็นเหล่านี้ เมื่อวิเคราะห์เจาะลึกถึงสาเหตุของปัญหาพบว่า มีปัญหาจากหลักสูตรการเรียน

การสอน และการวัดประเมินผลการเรียนรู้แบบเดิม หลักสูตรขาดความยืดหยุ่น ไม่ทันความต้องการของโลกและสังคม ไม่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและบริบทที่แตกต่าง การจัดการเรียนการสอนล้าสมัย ครูขาดทักษะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดสมรรถนะ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ จึงมีผลมาจากความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันระหว่างบริบทต่าง ๆ ที่อยู่ในแต่ละสภาพแวดล้อม ปัญหาไม่ได้อยู่ที่ตัวครูเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่สิ่งที่มาสัมพันธ์กับตัวครูและนักเรียนทั้งหมด อาทิ ขนาดของโรงเรียนเล็กใหญ่ ความห่างไกลจากเมืองใหญ่ หรือตามระบบนิเวศวิทยาของสถานศึกษา การปฏิรูปหลักสูตรให้มีความยืดหยุ่นและเอื้อต่อการพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตการทำงาน การเรียนรู้และการแก้ปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและความต้องการใหม่ ๆ ของสังคมและโลกสามารถทำได้หลายวิธี การปรับหลักสูตรให้เป็นหลักสูตรฐานสมรรถนะเป็นทางเลือกหนึ่งที่มีศักยภาพที่จะตอบโจทย์ปัญหาของครูและนักเรียนที่เกิดขึ้น รวมทั้งสามารถตอบสนองความต้องการใหม่ ๆ ของโลกในศตวรรษที่ 21 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562, หน้า 5)

การจัดหลักสูตรการเรียนการสอนของประเทศไทย

นับตั้งแต่มีการตั้งสำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษาขึ้นภายในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา ก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ตามอำนาจหน้าที่และภารกิจที่กฎหมายกำหนดไว้ ดังปรากฏผลการดำเนินงานในการสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการ ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563ก, หน้า 12)

1. เอกสารหลักสูตร

1.1 หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดฯ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ปรากฏเป็นเอกสารหลักสูตร ทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

1.2 ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

1.3 ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

1.4 ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สุขศึกษาและพลศึกษา

1.5 ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ

1.6 ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพ

1.7 ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ

1.8 มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสาระภูมิศาสตร์ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

1.9 ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

1.10 ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

1.11 ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางสาระภูมิศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และแนวการจัดการจัดการเรียนรู้อย่างบูรณาการ

2. เอกสารประกอบหลักสูตร

2.1 แนวปฏิบัติการวัด และประเมินผลการเรียนรู้ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

2.2 แนวทางการจัดการเรียนรู้ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

2.3 แนวทางการจัดการกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

2.4 แนวทางการพัฒนา การวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

2.5 หลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรฐานสมรรถนะ

การจัดการศึกษาฐานสมรรถนะ (Competency-based education: CBE) เป็นการจัดการศึกษาด้วยระบบหลักสูตรฐานสมรรถนะ (Competency-based curriculum: CBC) การจัด

การเรียนการสอนฐานสมรรถนะ (Competency-based instruction: CBI) และการวัดประเมินผลฐานสมรรถนะ (Competency-based assessment: CBA) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามความสนใจ ความถนัด และก้าวหน้าไปตามความสามารถของตนโดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะหลักที่จำเป็นสำหรับการทำงานแก้ปัญหา และดำรงชีวิต โดยมีลักษณะสำคัญดังนี้ (อัศจรรย์ ประเสริฐสุลิน และคณะ, 2564, หน้า 18-19)

1. มุ่งให้ผู้เรียนแสดงความสามารถที่เชี่ยวชาญ เน้นการนำความรู้ไปใช้จริง

2. กำหนดความคาดหวังไว้สูง และคาดหวังกับผู้เรียนทุกคน

3. ผู้เรียนรับผิดชอบต่อตัวเองให้ถึงเป้าหมาย สามารถออกแบบการเรียนรู้ของตนเองได้ สามารถเรียนได้ในสถานที่และเวลาที่แตกต่างกัน โดยการช่วยเหลือสนับสนุนอย่างยืดหยุ่นตามลักษณะเฉพาะของผู้เรียน

4. ผู้เรียนจะได้รับการประเมินเมื่อพร้อม และเป็น การประเมินความก้าวหน้าตามอัตราภาพของตนเอง เน้นประเมินที่ท้าทาย เน้นการปฏิบัติด้วยเครื่องมือวัดที่เข้าถึงความเชี่ยวชาญของผู้เรียน

ระบบฐานสมรรถนะมี 2 ระบบหลัก ได้แก่ ระบบของอังกฤษ และระบบของสหรัฐอเมริกา โดยแต่ละระบบมีฐานแนวคิดและคุณลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งทั้ง 2 ระบบไม่ได้มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง และเมื่อได้ทำความเข้าใจทั้ง 2 ระบบก็จะสามารถนำส่วนที่ดีที่สุดมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมในบริบทที่ต้องการได้ในที่สุด (กรมพัฒนามีมือแรงงาน, 2557, หน้า 36)

หลักสูตรฐานสมรรถนะ เริ่มนำมาใช้ตั้งแต่ปี 1970 ในประเทศสหรัฐอเมริกา นิยมใช้การจัดหลักสูตรการอบรมแบบ Competency-based training เพื่อควบคุมคุณภาพของบุคลากรในอาชีพต่าง ๆ เพื่อเพิ่มการแข่งขันกับนานาชาติ ปัจจุบันสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในหลายประเทศ ได้นำแนวทางการฝึกอบรมรูปแบบฐานสมรรถนะ (Competency-based training) มาใช้ในการจัดหลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ เป็นหลักสูตรตามความสามารถรู้หลักสูตรฐานสมรรถนะ (Competency-based curriculum: CBC) ซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง เนื่องจากหลักสูตรฐานสมรรถนะเป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดสมรรถนะที่จำเป็นต้องใช้ในการดำเนินชีวิต โดยมีการกำหนดสมรรถนะหลักที่เหมาะสม

กับผู้เรียนในแต่ละช่วงชั้นให้ครูผู้สอนนำไปใช้เป็นหลักในการกำหนดจุดมุ่งหมาย สารการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน และการวัดประเมินผล หลักสูตรฐานสมรรถนะให้ความสำคัญกับพฤติกรรม/การกระทำ การปฏิบัติของผู้เรียน มิใช่ที่การรู้หรือมีความรู้เพียงเท่านั้น แต่ผู้เรียนต้องสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ทักษะ เจตคติ ค่านิยม และคุณลักษณะต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น การวัดสมรรถนะการเป็นคนช่างสังเกต กำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการ คือ การเป็นคนช่างสงสัย และประสานสัมพันธ์ไวต่อความผิดปกติ และการปฏิบัติตามสัญญาที่กำหนดโดยบุคคล องค์กร หรือสังคม ซึ่งสามารถวัดได้จากการสังเกตได้อย่างรวดเร็ว ว่ามีสิ่งผิดปกติใดเกิดขึ้น มีสิ่งแปลกปลอมใดเกิดขึ้นหรือไม่ ซึ่งสมรรถนะด้านการเป็นคนช่างสังเกตนี้จะพบในตัวอย่างอาชีพ เช่น ตำรวจ นักวิทยาศาสตร์ นักสืบ เป็นต้น จุดเด่นของหลักสูตรฐานสมรรถนะ ได้แก่ 1) ช่วยให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาสมรรถนะหลักที่สำคัญต่อการใช้ชีวิต การทำงาน และการเรียนรู้ ซึ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ ในโลกแห่งศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว 2) ช่วยให้การจัดการเรียนรู้ มีเป้าหมายไปที่การพัฒนาผู้เรียนให้เกิดสมรรถนะที่ต้องการ มิใช่มุ่งไปที่การสอนเนื้อหาความรู้จำนวนมาก ซึ่งอาจไม่จำเป็นหรือเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน 3) ช่วยลดภาระการเรียนรู้ที่ไม่จำเป็นอันส่งผลให้สถานศึกษามีพื้นที่ในการจัดการเรียนรู้อื่นที่เป็นความต้องการที่แตกต่างกันของผู้เรียน วิถีชีวิต วัฒนธรรม ชชาติพันธุ์ และบริบทได้มากขึ้น 4) ช่วยลดภาระและเวลาในการสอบตามตัวชี้วัดจำนวนมาก การสอบวัดสมรรถนะหลักของผู้เรียน เป็นการสอบที่ช่วยให้เห็นความสามารถที่เป็นองค์รวมของผู้เรียน 5) กรอบสมรรถนะหลักของหลักสูตรฐานสมรรถนะเป็นสมรรถนะขั้นต่ำที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนทุกคน จะเป็นสมรรถนะที่เอื้อให้สถานศึกษาที่มีศักยภาพสามารถออกแบบหลักสูตรที่เหมาะสมกับความต้องการและบริบทของตนได้โดยสมรรถนะกลางเป็นเกณฑ์เทียบเคียงซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้เกิดรูปแบบหลักสูตรที่หลากหลาย (คณะทำงานวางแผนจัดทำกรอบสมรรถนะ, 2562, หน้า 17)

หลักสูตรฐานสมรรถนะ (Competency-based curriculum: CBC) เป็นหลักสูตรที่ยึดความสามารถของผู้เรียนเป็นหลัก การออกแบบหลักสูตรตามแนวคิดนี้จะมีการกำหนดเกณฑ์ความสามารถที่ผู้เรียนพึงปฏิบัติได้ หลักสูตรที่เรียกว่า

หลักสูตรเกณฑ์ความสามารถจัดทำขึ้นเพื่อประกันว่าผู้ที่จบการศึกษาระดับหนึ่ง ๆ จะมีทักษะและความสามารถในด้านต่าง ๆ ตามที่ต้องการ โดยที่หลักสูตรนั้นไม่ได้เน้นในเรื่องของการให้ความรู้รายวิชาตามหลักสูตร แต่จะมุ่งพัฒนาในด้านทักษะความสามารถ ทักษะคิดและเจตคติ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้เรียน

ผลการศึกษาของ OECD (Taguma Miho, 2018 อ้างถึงใน เฉลิมชัย พันธุ์เลิศ, 2562, หน้า 21) พบว่า จากการศึกษาหลักสูตรของประเทศต่าง ๆ ให้ความสำคัญกับหลักสูตรในฐานะเชิงนโยบายที่ทรงพลัง (The powerful policy lever) ที่จะเปลี่ยนแปลงคุณภาพผู้เรียน อันมาจากประสบการณ์ในโรงเรียน และความสัมพันธ์กับโลกภายนอกในช่วงหลังจากผู้เรียนได้ใช้เวลาในโรงเรียนแล้ว การใช้สมรรถนะเป็นฐานมี 6 ประการ ได้แก่ 1) มีวิสัยทัศน์ร่วมอย่างเป็นองค์รวม ทั้งที่เป็นเป้าหมายรายบุคคลและรายกลุ่ม มีความชัดเจนมากขึ้น 2) การปรับจุดเน้นในหลักสูตรจากเน้นเนื้อหาไปที่สมรรถนะ และปัจจุบันเน้นการบูรณาการทั้งเนื้อหาและสมรรถนะเข้าด้วยกัน 3) เกิดกระแสของการจัดการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับมโนทัศน์ที่สำคัญ (Key concept) 4) แนวคิดหลัก (Big idea) มากกว่ารายละเอียดของความรู้เชิงเนื้อหา 5) ความชัดเจนเกี่ยวกับ “การเรียนรู้ตลอดชีวิต” ให้ความสำคัญหรือให้คุณค่าผู้เรียนด้วยทัศนคติและทักษะอภิปัญญา (Meta cognition) และ 6) การเชื่อมโยงระหว่างหลักสูตร การเรียนการสอน และการประเมินผลได้ดีกว่าหลักสูตรแบบเดิม

การนำสมรรถนะมาเป็นเป้าหมายในการจัดการศึกษา โดยมีการกำหนดสมรรถนะหลักของผู้เรียน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ถือเป็นก้าวสำคัญที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนโดยรวมได้ ที่ทำให้เป้าหมายชัดเจน เข้าใจตรงกัน การนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมไปถึงจนถึงการจัดการเรียนการสอนที่เน้นได้ประยุกต์ใช้ความรู้ในงานต่าง ๆ ในสถานการณ์จริง และการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน และการประเมินผลที่เน้นองค์รวมของสมรรถนะที่ควรเกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ทั้งด้านหลักสูตรการเรียนการสอน และการวัดประเมินผลที่อิงสมรรถนะ จึงเกิดเป็นการศึกษาอิงสมรรถนะ (Competency-based education) ที่ถือเป็นการเปลี่ยนผ่านสำคัญไปสู่ยุคปฏิรูปการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับสมรรถนะของผู้เรียน ซึ่ง วัฒนาพร ระวังทุกข์ (2563, หน้า 47)

กล่าวว่า สมรรถนะหลักควรประกอบด้วย 5 สมรรถนะ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ ได้แก่ 1) การจัดการ (Self-management: SM) 2) การสื่อสาร (Communication: CM) 3) การรวมพลังทำงานเป็นทีม (Collaboration in teamwork: CT) 4) การคิดขั้นสูง (Higher order thinking: HOT) และ 5) การเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง (Active citizen: AC) ซึ่งจะเป็นแกนหลักในการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียนในหลักสูตรฐานสมรรถนะที่ต้องมีการพัฒนาให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ตามหลักการพัฒนาหลักสูตรและองค์ประกอบของหลักสูตรเพื่อเป็นกรอบหรือพิมพ์เขียวในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาครูและบุคลากรการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้องมีการสร้างความรู้ ความเข้าใจและความชำนาญในการนำหลักสูตรไปปฏิบัติต่อไป

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าการใช้ชีวิตในโลกแห่งศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างมีคุณภาพ ผู้เรียนจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาสมรรถนะหลักที่สำคัญต่อการใช้ชีวิตการทำงาน และการเรียนรู้ โดยมุ่งให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะที่ต้องการมากกว่าการมุ่งไปที่การสอนเนื้อหาความรู้ จึงนำมาสู่การออกแบบหลักสูตรฐานสมรรถนะที่มุ่งพัฒนาในด้านทักษะความสามารถ ทักษะคิด และเจตคติที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้เรียนต่อไป

องค์ประกอบของมาตรฐานสมรรถนะ

การปฏิบัติงานในอาชีพจะกำหนดสมรรถนะที่คาดหวังว่าผู้เรียนจะสามารถปฏิบัติได้ ประกอบด้วย (สุจิตรา ปทุมสังการ, 2552, หน้า 113)

1. หน่วยสมรรถนะ (Unit of competence/competency) เป็นขอบข่ายกว้าง ๆ (Broad area) ของงาน (Job) ในอาชีพหนึ่ง ๆ ที่ผู้เรียนต้องปฏิบัติ โดยใช้ความรู้และทักษะหรืออาจรวมถึงเจตคติ
2. สมรรถนะย่อย (Element of competence) เป็นภาระงานย่อย (Task) ที่ประกอบขึ้นภายใต้หน่วยสมรรถนะนั้น ๆ
3. เกณฑ์การปฏิบัติ (Performance criteria) เป็นกิจกรรมย่อย ๆ (Sub-task) ภายใต้สมรรถนะย่อย ซึ่งเป็น ผลการเรียนรู้ (Learning outcomes) ที่คาดหวังว่าผู้เรียนจะสามารถปฏิบัติได้เมื่อเรียนจบหลักสูตร

4. เงื่อนไข/ขอบเขตการปฏิบัติ (Conditions/range of variables) การปฏิบัติภายใต้เงื่อนไขที่กำหนด อาจรวมถึงวัสดุ (Materials) เครื่องมือ (Tools) หรืออุปกรณ์ต่าง ๆ (Equipment) ที่กำหนดให้ (หรือไม่ให้ใช้) เพื่อการปฏิบัติงานนั้นสำเร็จ

ลักษณะของการจัดการเรียนการสอนแบบฐานสมรรถนะ

ลักษณะการจัดการเรียนการสอนแบบฐานสมรรถนะนั้น ได้มีนักวิชาการสรุปความแตกต่างระหว่างการจัดการเรียนการสอน แบบฐานสมรรถนะกับแบบดั้งเดิมไว้ดังนี้

ตาราง 1 ความแตกต่างการจัดการเรียนการสอนแบบฐานสมรรถนะกับแบบดั้งเดิม

| แบบฐานสมรรถนะ | แบบดั้งเดิม |
|---|---|
| กำหนดผลการเรียนรู้ (Learning outcomes/course outcomes) หรือเรียกว่าสมรรถนะ หรือภาระงาน (Competencies or tasks) อย่างชัดเจน ซึ่งสมรรถนะที่กำหนดขึ้นเป็นสิ่งจำเป็นกับการศึกษาและการปฏิบัติงานในอาชีพต่าง ๆ ที่คาดหวังว่าผู้เรียนจะสามารถปฏิบัติได้เมื่อจบหลักสูตร ผู้สอนจัดกิจกรรมการศึกษาเรียนการสอนตามสมรรถนะที่กำหนด | การเรียนการสอนยึดตำราเรียนเป็นหลัก หรือสื่อต่าง ๆ เพื่อนำมากำหนดเป็นเนื้อหารายวิชา ซึ่งอาจไม่เกี่ยวข้องกับอาชีพ ผู้เรียนไม่ทราบชัดเจนว่าต้องทำอะไรได้เมื่อจบหลักสูตร ผู้สอนยึดเนื้อหาตามตำรา บทตอบท หรือหน่วยต่อหน่วย |
| จัดกิจกรรมการเรียนรู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เลือกใช้สื่อที่หลากหลาย และอุปกรณ์ที่จะช่วยให้ผู้เรียนปฏิบัติภาระงาน (Task-oriented activities) ได้สำเร็จตามสมรรถนะที่กำหนดเน้นกระบวนการเรียนรู้ ให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) แก่ผู้เรียนเป็นระยะ เพื่อให้ผู้เรียนได้ปรับปรุงแก้ไข การปฏิบัติงาน ให้ได้ตามเกณฑ์ | ให้เวลาผู้เรียนทุกคน ภายในเวลาที่กำหนด เท่ากันและเรียนบทเรียนต่อไปพร้อมกัน ซึ่งอาจมากไปหรือน้อยไปสำหรับผู้เรียนแต่ละคนที่มีศักยภาพแตกต่างกัน |
| ให้ผู้เรียนแต่ละคนปฏิบัติภาระงานให้สำเร็จตามเกณฑ์การปฏิบัติงานที่กำหนด ใช้การวัดผลแบบอิงเกณฑ์ (Criterion referenced) ในการประเมินผลความสำเร็จของผู้เรียนแต่ละคน | ใช้ข้อสอบวัดผลแบบอิงกลุ่ม (Norm reference) โดยการเปรียบเทียบผลการปฏิบัติกับผู้เรียนในกลุ่ม |

ที่มา : สุจิตรา ปทุมสังการ (2552, หน้า 25)

นอกจากนี้ Lopez et al. (2017, p. 138) ยังได้สรุปความแตกต่างระหว่างการจัดการเรียนการสอนแบบฐานสมรรถนะกับแบบดั้งเดิมไว้ดังนี้

ตาราง 2 สรุปความแตกต่างการจัดการเรียนการสอน
แบบฐานสมรรถนะกับแบบดั้งเดิมของ Lopez

| แบบฐานสมรรถนะ | แบบดั้งเดิม |
|---|--|
| ผู้เรียนได้รับการสนับสนุนผ่านกระบวนการจัดการเรียนการสอนจนกว่าจะเรียนรู้แนวคิดและทักษะอย่างเต็มที่แล้ว และสามารถแสดงออกให้เห็นถึงผลของการเรียนรู้ ซึ่งผู้เรียนอาจต้องการการสนับสนุนด้านการจัดการเรียนการสอนเพิ่มเติม | ผู้เรียนจะได้เลื่อนระดับชั้นภายในระยะเวลาตามที่หลักสูตรกำหนด โดยไม่คำนึงว่าผู้เรียนได้เรียนรู้แนวคิดและทักษะอย่างเต็มที่แล้วหรือไม่ |
| เป้าหมายการเรียนรู้ที่วัดได้สำหรับนักเรียนต้องโปร่งใส เพื่อให้แน่ใจว่าผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้หรือถ่ายโอนการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในบริบทใหม่ๆ โดยสถานศึกษาต้องเฝ้ากำกับติดตามพัฒนาการของผู้เรียนเพื่อให้เกิดมาตรฐานและสมรรถนะหลักที่จำเป็น | เป้าหมายการเรียนรู้เป็นการจัดตามระดับชั้น หรืออายุเพื่อสร้างทักษะหรือความรู้หลักที่จะนำไปใช้ในการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น |
| สถานศึกษาและหน่วยงานต้นสังกัดมีความยืดหยุ่นในการจัดการเรียนการสอนมากขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลาทุกสถานที่ | สถานศึกษาจัดการเรียนการสอนลักษณะเดียวให้กับผู้เรียนทุกคนในระดับชั้นเดียวกัน |
| ผู้เรียนได้รับการสนับสนุนอย่างทั่วถึงที่และแตกต่างกันตามความต้องการในการเรียนของผู้เรียนแต่ละคน | ผู้เรียนได้รับการสนับสนุนตามเป้าหมายด้านวิชาการ |
| การประเมินบูรณาการเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนตามลักษณะการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลรวมถึงการชี้แจงรายละเอียดเพื่อให้ผู้เรียนมีทางเลือกในการแสดงหลักฐานการเรียนรู้ | การประเมินใช้เพื่อประเมินผลเชิงสรุปเป็นหลัก โดยจะดำเนินการตามช่วงเวลาที่กำหนดไว้ล่วงหน้าหรือในตอนท้ายของหน่วยการเรียนรู้ และประเมินผู้เรียนทุกคนในเวลาและในรูปแบบเดียวกันภายใต้เนื้อหาเดียวกัน |
| ผลการเรียนรู้เน้นความสามารถที่รวมถึงความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเนื้อหาความรู้ที่ผู้เรียนแสดงออกผ่านการประยุกต์ใช้เช่นเดียวกับทักษะในการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต | ผลการเรียนรู้เน้นทักษะทางวิชาการ การท่องจำ และความเข้าใจในเนื้อหา ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับทักษะที่สูงขึ้น หรือเมื่อผู้เรียนต้องอาศัยวิธีการใช้ทักษะและความรู้ |

ตาราง 2 (ต่อ)

| แบบฐานสมรรถนะ | แบบดั้งเดิม |
|--|---|
| สถานศึกษาทราบระดับการปฏิบัติงานของผู้เรียนแต่ละคนและกำกับติดตามพัฒนาการและความก้าวหน้าของผู้เรียนได้อย่างใกล้ชิด การให้คะแนนใช้เพื่อสื่อสารกับผู้เรียนเกี่ยวกับความก้าวหน้าในการเรียนรู้ | ระดับผลการเรียนแสดงถึงคะแนนที่ได้จากการทำงานที่ได้รับมอบหมายเสร็จภายในเวลาที่กำหนด การทดสอบและการประเมินอื่น ๆ โดยการให้คะแนนใช้สร้างค่าเฉลี่ยของระดับผลการเรียนเพื่อจัดอันดับและเรียงลำดับผู้เรียน |

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนแบบฐานสมรรถนะเป็นการฝึกอบรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Learners-centeredness) เพื่อเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์เดิมของผู้เรียนกับความรู้และประสบการณ์ใหม่ส่งเสริม สนับสนุนให้ผู้เรียนได้ฝึกกิจกรรมในสถานการณ์จริง มีทักษะการคิด และการแก้ปัญหา และบูรณาการกับการทำงานในสาขาอาชีพต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้หรือถ่ายโอนการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในบริบทใหม่ๆ ได้ในอนาคต (Lopez et al., 2017, p.138; สุจิตรา ปทุมลังการ, 2552 หน้า 38)

กรอบสมรรถนะหลักของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ในการปฏิรูปการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงความต้องการของสังคม ประเทศและโลก ในยุคปัจจุบันและอนาคตที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตรอบด้าน รวมถึงการแสวงหาแนวทางแก้ปัญหาทั้งทางด้านหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการวัดประเมินผล นับว่าเป็นความท้าทายของนักการศึกษาไทยเป็นอย่างยิ่ง เด็กไทยในปัจจุบันต้องการความรู้ ทักษะ และสมรรถนะชุดใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม จึงเป็นหน้าที่ของการศึกษาที่จะต้องตอบสนองความต้องการดังกล่าว รวมไปถึงการตอบสนองต่อยุทธศาสตร์ชาติในการพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจที่ต้องการให้ประเทศไทยเข้าสู่ความเป็นไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งต้องการนักเรียนผู้สร้างนวัตกรรม และเป็นพลเมืองที่มีความเข้มแข็ง ซึ่งเป็นผลลัพธ์ของการศึกษาที่กำหนดไว้ในมาตรฐานการศึกษาของชาติ (นาฎฤดี จิตรรังสรรค์, 2563, หน้า 39)

คณะทำงานและคณะวิจัยโครงการวิจัยและพัฒนากรอบสมรรถนะหลักนักเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น สำหรับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในคณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษาได้พัฒนากรอบสมรรถนะหลักของนักเรียนและทำการวิจัยเชิงทดลอง ซึ่งสามารถแสดงผลได้เป็น 10 สมรรถนะหลัก ได้แก่ 1) ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร (Thai language for communication) 2) คณิตศาสตร์ในชีวิตประจำวัน (Mathematics in everyday life) 3) การสืบสอบทางวิทยาศาสตร์และจิตวิทยาศาสตร์ (Scientific inquiry and scientific mind) 4) ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร (English for communication) 5) ทักษะชีวิตและความเจริญแห่งตน (Life skills and personal growth) 6) ทักษะอาชีพและการเป็นผู้ประกอบการ (Career skills and entrepreneurship) 7) ทักษะการคิดขั้นสูงและนวัตกรรม (Higher-order thinking skills and innovation critical thinking, problem solving, creative thinking) 8) การรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและดิจิทัล (Media, information and digital literacy) 9) การทำงานแบบรวมพลังเป็นทีมและมีภาวะผู้นำ (Collaboration teamwork and leadership) และ 10) การเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง/ตื่นรู้ที่มีสำนึกสากล (Active citizen with global mindedness) (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562, หน้า 115)



ภาพประกอบ 1 สมรรถนะหลักของผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
ที่มา : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2562, หน้า 116)

สมรรถนะทั้ง 10 ประการ เป็นสมรรถนะหลักที่คาดว่าจะนำมาใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนไทย ในช่วงเวลา 12 ปีของการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงและดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพในโลกแห่งศตวรรษที่ 21

การจัดการเรียนการสอนฐานสมรรถนะเป็นการเรียนการสอนที่มีจุดประสงค์การเรียนรู้ฐานสมรรถนะเป้าหมายคือ มุ่งเน้นการพัฒนาความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวมในการปฏิบัติงาน การแก้ปัญหา และการใช้ชีวิต เป็นการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงเพื่อให้สามารถใช้งานได้จริงในสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นการเรียนการสอนเพื่อใช้ประโยชน์ไม่ใช้การเรียนรู้เพื่อรู้เท่านั้น

หลักสูตรฐานสมรรถนะ

หลักสูตรฐานสมรรถนะเป็นหลักสูตรที่มุ่งเป้าหมายการพัฒนาไปที่ทักษะการทำได้ ไม่ใช่เพียงการมีความรู้เท่านั้น โดยจะระบุว่าผู้เรียนในแต่ละช่วงวัยจะสามารถทำอะไรได้ กล่าวคือ ใช้ทักษะ (Skill) เป็นตัวนำโดยมีความรู้และเจตคติ/คุณลักษณะเป็นทัพหนุนอยู่เบื้องหลัง ซึ่งแตกต่างจากหลักสูตรปัจจุบันที่คร่อมักจะใช้ความรู้ (Knowledge) เป็นตัวนำ ส่งผลให้นักเรียนขาดโอกาสในการนำความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริงในสถานการณ์ที่หลากหลาย

หลักสูตรฐานสมรรถนะเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังนี้

1. ช่วยให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาสมรรถนะหลักที่สำคัญต่อการใช้ชีวิตการทำงาน และการเรียนรู้ ซึ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในโลกแห่งศตวรรษที่ 21 ที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว
2. ช่วยให้การจัดการเรียนรู้มุ่งเป้าหมายไปที่การพัฒนาผู้เรียนให้เกิดสมรรถนะที่ต้องการ มิใช่เพียงการสอนเนื้อหาความรู้จำนวนมาก ซึ่งอาจไม่จำเป็นหรือไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน
3. ช่วยลดภาระการเรียนรู้ที่ไม่จำเป็น ส่งผลให้สถานศึกษามีพื้นที่ในการจัดการเรียนรู้อื่นที่ตอบสนองความแตกต่างของผู้เรียน วิถีชีวิต วัฒนธรรมชาติพันธุ์ และบริบทได้มากขึ้น
4. ช่วยลดภาระและเวลาในการสอบตามตัวชี้วัดจำนวนมาก การสอบวัดสมรรถนะหลักของผู้เรียน ช่วยให้เห็นความสามารถที่เป็นองค์รวมของผู้เรียน

5. ช่วยเอื้อให้สถานศึกษาสามารถออกแบบหลักสูตรที่เหมาะสมกับความต้องการและบริบทของตนได้โดยยึดสมรรถนะกลางเป็นเกณฑ์เทียบเคียงเป็นการส่งเสริมให้เกิดรูปแบบหลักสูตรที่หลากหลาย

เนื่องจากหลักสูตรฐานสมรรถนะเน้นการทำหรือการปฏิบัติกระบวนการเรียนรู้จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนจากการรับความรู้ซึ่งมีลักษณะเฉื่อย ไม่ตื่นตัว (Passive) เป็นการรุกหรือการตื่นตัวที่จะเรียนรู้ (Active) คือ ผู้เรียนต้องเป็นผู้ดำเนินการเรียนรู้เป็นผู้ลงมือทำต่อสิ่งที่เรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจอย่างแท้จริง

การจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ

การจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ใช้ผลลัพธ์การเรียนรู้เป็นเป้าหมาย คือ มุ่งเน้นผลที่จะเกิดกับผู้เรียนซึ่งก็คือ ความสามารถของผู้เรียนในการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะต่าง ๆ อย่างเป็นองค์รวม ในการปฏิบัติงาน การแก้ปัญหา และการใช้ชีวิต เป็นการเรียนการสอนที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง เรียนรู้เพื่อให้สามารถใช้งานได้จริงในสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตจริงเป็นการเรียนเพื่อใช้ประโยชน์ ไม่ใช่การเรียนเพื่อรู้เท่านั้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563, หน้า 5)

หลักการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ

การจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ “เน้นการปฏิบัติ” โดยมีชุดของเนื้อหาความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการนำไปสู่สมรรถนะที่ต้องการ ในระดับที่ผู้เรียนสามารถปฏิบัติงานได้จริง เป็นการเรียนการสอนที่มีการบูรณาการความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานใดงานหนึ่งเพื่อนำไปใช้จนเกิดความสำเร็จในการปฏิบัติงาน

การจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะช่วยลดเนื้อหาจำนวนมากที่ไม่จำเป็น เอื้อให้ผู้เรียนมีเวลาในการเรียนรู้เนื้อหาที่จำเป็นในระดับที่ลึกซึ้งมากขึ้น และมีโอกาสได้ฝึกฝน การใช้ความรู้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะในระดับชำนาญหรือเชี่ยวชาญ ผู้เรียนสามารถใช้เวลาในการเรียนรู้และมีความก้าวหน้าในการเรียนรู้ไปได้เร็ว-ช้า ตามความถนัดและความสามารถของตน

ดังนั้นครูต้องมีความชัดเจนว่าต้องการพัฒนาสมรรถนะอะไรให้แก่ผู้เรียน คลี่สมรรถนะนั้น ๆ ให้เห็นชัดเจนเป็นรูปธรรมและวิเคราะห์ว่าผู้เรียนจำเป็นต้องรู้อะไร (ความรู้) ต้องมีเจตคติ

และคุณลักษณะอย่างไร และต้องมีทักษะอะไรบ้างที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะตามที่ต้องการ จากนั้นจึงจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในเรื่องดังกล่าว โดยมีการส่งเสริมให้ผู้เรียนนำความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะต่าง ๆ ไปใช้ในการปฏิบัติจริงในสถานการณ์ต่าง ๆ ในการทำงาน และในชีวิตประจำวัน จนกระทั่งเกิดเป็นสมรรถนะในระดับที่ต้องการ

ปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การเรียนรู้ฐานสมรรถนะประสบความสำเร็จ คือ การให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนเพื่อการปรับปรุงพัฒนา

แนวทางการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ

ในการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะเพื่อพัฒนาผู้เรียนสามารถทำได้หลายทางโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2563) ได้เสนอแนะไว้ 6 แนวทาง ซึ่งครูสามารถเลือกใช้ตามความพร้อมและความถนัดของตน รวมทั้งความเหมาะสมกับบริบท ดังนี้

แนวทางที่ 1 : ใช้งานเดิม เสริมสมรรถนะ

เป็นการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องสมรรถนะที่สอดคล้องกับบทเรียน โดยระบุเป็นวัตถุประสงค์การเรียนรู้ คิดกิจกรรมเสริมลงไป ในแผนการจัดการเรียนรู้ ไม่ได้เปลี่ยนแปลงแผนการสอนเดิมเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาสมรรถนะให้เข้มข้นและเกิดสมรรถนะที่ต้องการไปพร้อมกับการเรียนเนื้อหาและทักษะตามปกติ

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. เลือกและระบุสมรรถนะที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้
2. คิดกิจกรรมที่เสริมสร้างสมรรถนะบูรณาการในกิจกรรมเดิม
3. ปรับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ให้ครอบคลุมสมรรถนะ
4. ระบุวิธีวัดและประเมินสมรรถนะเพิ่มเติม

แนวทางที่ 2 : ใช้งานเดิม ต่อเติมสมรรถนะ

พัฒนาการจัดการเรียนรู้เดิมของครูผู้สอนเน้นสมรรถนะที่มากขึ้นจากงานเดิม ออกแบบงานหรือสถานการณ์ถึงขั้นการฝึกฝน การนำความรู้ ทักษะ และเจตคติไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่หลากหลาย เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะในเรื่องที่เรียนรู้มากขึ้น

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. วิเคราะห์กิจกรรมการเรียนการสอนเดิม ว่าผู้เรียนสามารถนำความรู้ ทักษะและเจตคติไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร
2. เลือกสถานการณ์ที่คิดว่าผู้เรียนจะได้ฝึกและออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ฝึกใช้ความรู้ ทักษะ และเจตคติในสถานการณ์นั้น ๆ
3. ปรับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ให้ครอบคลุมสมรรถนะ
4. ระบุวิธีวัดและประเมินสมรรถนะเพิ่มเติม

แนวทางที่ 3 : ใช้รูปแบบการเรียนรู้สู่การพัฒนาสมรรถนะ

เป็นการจัดการเรียนรู้ที่มีการนำรูปแบบการเรียนรู้ต่าง ๆ มาวิเคราะห์เชื่อมโยงกับสมรรถนะที่สอดคล้องกันและเพิ่มเติมกิจกรรมที่สามารถช่วยพัฒนาสมรรถนะนั้นให้เพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน อันจะส่งผลให้การเรียนการสอนตามรูปแบบการเรียนรู้ที่ใช้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นด้วย

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. เลือกรูปแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์
2. ศึกษา รูปแบบการเรียนรู้ที่เลือกไว้ให้เข้าใจ ทั้งหลักการ วิธีการจุดอ่อนและจุดแข็ง
3. พิจารณากระบวนการ/กิจกรรมตามรูปแบบการเรียนรู้ที่กำหนดและเลือกสมรรถนะที่สามารถมาบูรณาการรวมได้
4. ปรับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ให้ครอบคลุมสมรรถนะ
5. เพิ่มเติมวิธีการวัดและประเมินสมรรถนะที่

บูรณาการ

แนวทางที่ 4 : สมรรถนะเป็นฐาน ผสานตัวชี้วัด

เป็นการจัดการเรียนรู้โดยนำสมรรถนะที่ต้องการพัฒนาเป็นตัวตั้งและนำตัวชี้วัดที่สอดคล้องกันมาออกแบบการสอนร่วมกันเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทั้งเนื้อหาสาระและทักษะตามที่ตัวชี้วัดกำหนดไปพร้อม ๆ กันกับการพัฒนาสมรรถนะหลักที่ต้องการ

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. กำหนดสมรรถนะที่ต้องการพัฒนาผู้เรียน
2. พิจารณาเนื้อหา สาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร และตัวชี้วัดที่สอดคล้องกับสมรรถนะที่เลือก
3. ออกแบบแผนการจัดการเรียนการสอนที่เสริมสร้างสมรรถนะให้ผู้เรียน และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

4. กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ และกิจกรรมให้ครอบคลุมสมรรถนะโดยเน้นการสอนเชิงรุก

5. วางแผนการประเมินผลโดยเน้นสภาพจริง และตอบรับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ตั้งแต่ต้น

แนวทางที่ 5 : บูรณาการผสานหลายสมรรถนะ

เป็นการจัดการเรียนรู้ โดยนำสมรรถนะหลักหลายสมรรถนะเป็นตัวตั้งและวิเคราะห์ตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องแล้วออกแบบการสอนที่มีลักษณะเป็นหน่วยบูรณาการที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างเป็นองค์รวมโดยเห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิชา/กลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. ทบทวนสมรรถนะหลัก พิจารณาเนื้อหาสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรในแต่ละวิชา/กลุ่มสาระ และตัวชี้วัดที่สอนในหลักสูตร

2. กำหนดหัวเรื่องจากปัญหา แนวคิด หรือเนื้อหาสาระสำคัญในหลักสูตรที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และได้มีประสบการณ์ตรง

3. วิเคราะห์ว่า หัวข้อหัวเรื่องนั้นเกี่ยวข้องกับเนื้อหาในกลุ่มสาระใดมากที่สุดและกำหนดขอบเขตเนื้อหาสาระที่ทักษะเจตคติ วัตถุประสงค์การเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระที่สัมพันธ์กับหัวข้อ/เรื่อง que เลือกมาสอน

4. ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยนำสมรรถนะมาเชื่อมโยงกับกิจกรรมที่ให้นักเรียนทำเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์

5. นำข้อสังเกตจากการสอนมาประเมินปรับแผนการสอนหรือการพัฒนาสมรรถนะให้ได้มากขึ้น

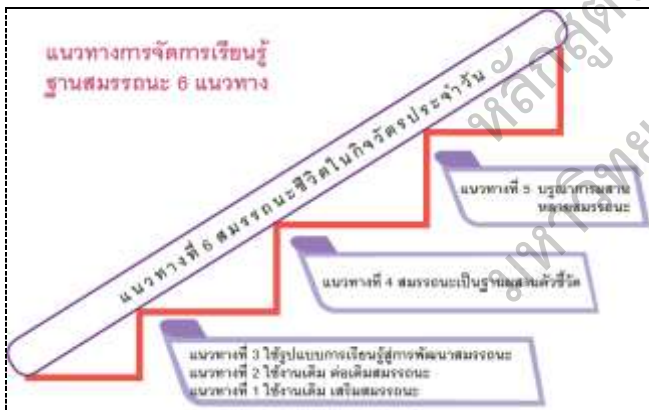
“การสอนแบบบูรณาการ ให้ความสำคัญกับความสนใจ และความต้องการจำเป็นของผู้เรียน จึงอาจมีการปรับเปลี่ยนหรือลด เนื้อหาสาระ กิจกรรม สื่อ และวิธีประเมินผลหลังจากสอนไปสักระยะ ซึ่งครูสามารถ ยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม”

แนวทางที่ 6 : สมรรถนะชีวิตในกิจวัตรประจำวัน

เป็นการสอดแทรกสมรรถนะที่ส่งเสริมในการทำกิจวัตรประจำวันต่าง ๆ ของผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพมากขึ้น เป็นการใช้กิจกรรมในชีวิตประจำวันที่ทำอยู่แล้วใช้เป็นสถานการณ์ในการฝึกฝนสมรรถนะจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะที่ต้องการอย่างเป็นธรรมชาติและยังช่วยปลูกฝังให้สมรรถนะมีความมั่นคงถาวรจากการปฏิบัติเป็นประจำด้วย

ขั้นตอนการดำเนินงาน

1. สำรวจกิจกรรมในชีวิตนักเรียน และจัดทำรายละเอียดของกิจกรรมที่ทำในกิจกรรมต่าง ๆ และออกแบบการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมปกติ
2. ทบทวนกิจวัตรประจำวันของนักเรียนและวิเคราะห์ทัศนคติของนักเรียนเกี่ยวกับเนื้อหาสาระ ความรู้ ทักษะที่กำหนดเป็นตัวชี้วัดของกลุ่มสาระต่าง ๆ
3. กำหนดแนวทางการปลูกฝังสมรรถนะที่สอดคล้องกับกิจวัตรประจำวัน โดยสร้างความเชื่อมโยงกับเนื้อหาการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กัน มีความน่าสนใจ และเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน
4. กำหนดแนวทางการปลูกฝังสมรรถนะ คิดคำถามให้สอดคล้องกับแนวคิด เนื้อหา และตั้งคำถามที่ได้แง่ได้ เพื่อให้ให้นักเรียนได้ฝึกคิด
5. จัดทำเกณฑ์ระดับคุณภาพเพื่อใช้ในการประเมินสมรรถนะในชีวิตประจำวันของผู้เรียน
6. สอน ประเมินผล ช่อมเสริมสมรรถนะผู้เรียน ปรับแผนระหว่างสอนและหลังสอนแนวทางการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะทั้ง 6 มีความสัมพันธ์กันดังแสดงในภาพประกอบ 2



ภาพประกอบ 2 แนวทางการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ
ที่มา : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2563ช, หน้า 7)

แนวทางการวัดและประเมินผลฐานสมรรถนะ

การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้รู้ว่าผลการจัดการเรียนรู้เป็นอย่างไร ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือไม่เพียงใด มีสิ่งใดที่ควรปรับปรุง จำเป็นต้องประเมินการเรียนรู้วัตถุประสงค์ของการประเมินการเรียนรู้ในยุคของศตวรรษที่ 21 มี 3 ประการ (วรณดี แสงประทีปทอง, 2561 หน้า 12) ได้แก่

1. การประเมินเพื่อการเรียนรู้ (Assessment for learning) เป็นการประเมินเพื่อวินิจฉัยปัญหาการเรียนรู้ของผู้เรียน ปรับปรุงวิธีการเรียนรู้ หรือวิธีการทำงานของผู้เรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคลแนวคิดสำคัญของการประเมินเพื่อการเรียนรู้ คือ การประเมินในห้องเรียนขณะที่จัดการเรียนการสอน ครูและนักเรียนมีปฏิสัมพันธ์กันสูง ผ่านคำถามให้คิด ฟัง และให้คำตอบเพื่อสะท้อนความคิดออกมา การประเมินตามแนวทางนี้ เป็นการประเมินความก้าวหน้า (Formative assessment)
2. การประเมินขณะเรียนรู้ (Assessment as learning) เป็นการรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้เรียน ในขณะที่เรียนเพื่อช่วยให้ผู้เรียนตระหนักในการเรียนรู้ของตนเอง การประเมินเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนประเมินตนเองว่าเขาทำอะไร เขาทำอะไรได้ และใช้การประเมินเพื่อการเรียนรู้ในสิ่งใหม่ การให้ผู้เรียนออกแบบแผนการเรียนรู้และกลยุทธ์ในการเรียนรู้ จะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง การประเมินตามแนวทางนี้เป็นการประเมินความก้าวหน้า (Formative assessment) ในการเรียนรู้ด้วยตนเอง
3. การประเมินผลการเรียนรู้ (Assessment of learning) เป็นการประเมินเพื่อตัดสินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนว่าเกิดการเรียนรู้บรรลุตามมาตรฐานของหลักสูตรเพียงใดโดยผู้สอนนี้เป็นผู้มีบทบาทหลักในการประเมิน การประเมินตามแนวทางนี้เป็นการประเมินสรุปผลรวม (Summative assessment)

Bergsmann, et al.(2015, p. 235) กล่าวว่า การวัดและประเมินผลฐานสมรรถนะเน้นการใช้การประเมินตามสภาพจริงจากสิ่งที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง และความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน เช่น การประเมินจากการปฏิบัติ (Performance assessment) หรือการประเมินโดยใช้แฟ้มสะสมผลงาน (Portfolio assessment) รวมถึงการประเมินตนเอง (Self-assessment) และการประเมินโดยเพื่อน (Peer assessment) การวัดและประเมินผลที่ใช้สถานการณ์เป็นฐาน เพื่อให้บริบทการวัดและประเมินเป็นสภาพจริงมากขึ้น เช่น อาจเตรียมบริบทเป็น ข้อความ รูปภาพ ภาพเคลื่อนไหว สถานการณ์จำลอง หรือสถานการณ์เสมือนจริงในคอมพิวเตอร์ซึ่งสามารถประเมินได้หลายประเด็นในสถานการณ์เดียวกัน การประเมินไปตามลำดับขั้นของสมรรถนะที่กำหนด หากไม่ผ่านจะต้องได้รับการช่อมเสริมจนกระทั่งผ่านจึงจะก้าวไปสู่ลำดับขั้นต่อไป สำหรับการ

รายงานผลนั้น เป็นการใช้ข้อมูลพัฒนาการและความสามารถของผู้เรียนตามลำดับขั้นที่ผู้เรียนทำได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด ซึ่งสอดคล้องกับ Mohammed, Meriden & Samir (2016, p. 203) ได้แสดงความเห็นว่า Competency-based assessment (CBA) เป็นการวัดความสามารถของนักศึกษา เทียบกับมาตรฐานของประสิทธิภาพเป็นกระบวนการรวบรวมหลักฐานเพื่อวิเคราะห์ความก้าวหน้าและผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนในระดับอุดมศึกษา การประเมินตามความสามารถให้ความสำคัญกับผลการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การปรับปรุงหลักสูตรรายวิชาการที่ตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงาน

บทสรุป

สมรรถนะ (Competency) หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลที่ประกอบด้วยความรู้ ทักษะ กระบวนการแรงจูงใจ และบุคลิกภาพที่นำมาประยุกต์ใช้ร่วมกันในการปฏิบัติงานที่รับผิดชอบจนสามารถสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายหรืออาจจะมากกว่าเป้าหมายที่กำหนด สมรรถนะถูกแบ่งออกเป็นหลายด้าน หลายองค์ประกอบ และหลายรูปแบบตามแนวคิดพื้นฐานของนักทฤษฎีแต่ละคน ซึ่งต่างได้มีการนำทฤษฎีมาประยุกต์ใช้ รวมถึงมีการพัฒนาทักษะที่จำเป็นแก่นักเรียนในศตวรรษที่ 21 เรียกว่า “ฐานสมรรถนะ” การจัดการศึกษาฐานสมรรถนะ (Competency-based education: CBE) เป็นการจัดการศึกษาด้วยระบบหลักสูตรฐานสมรรถนะ (Competency-based curriculum: CBC) การจัดการเรียนการสอนฐานสมรรถนะ (Competency-based instruction: CBI) ในการจัดการเรียนรู้

เอกสารอ้างอิง

- กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน. (2557). *กรอบและแนวทางการจัดทำหลักสูตรตามความสามารถ Developing A Competency Based Curriculum*. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาผู้ฝึกและเทคโนโลยีการฝึก, ฝ่ายพัฒนาระบบและรูปแบบการฝึกตามความสามารถ (CBT).
- คณะกรรมการวางแผนจัดทำกรอบสมรรถนะ. (2562). *แนวทางการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดสมรรถนะหลักที่จำเป็นต่อชีวิต* รายงานผลงาน สื่อ สิ่งพิมพ์ ประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่กรอบสมรรถนะผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. เข้าถึงได้จาก https://www.thaiedreform.org/wpcontent/uploads/2019/08/Core_competency09.pdf/ 10 มีนาคม 2563.
- เฉลิมชัย พันธุ์เลิศ. (2562). *พัฒนาการหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน: จากอดีตสู่ยุคเปลี่ยนผ่านสู่หลักสูตรฐานสมรรถนะ (Competency)* รายงานผลงาน สื่อ สิ่งพิมพ์ ประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่กรอบสมรรถนะผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. เข้าถึงได้จาก https://www.thaiedreform.org/wpcontent/uploads/2019/08/Core_competency09.pdf/ 10 มีนาคม 2563.

ฐานสมรรถนะช่วยลดเนื้อหาจำนวนมากที่ไม่จำเป็น เพื่อให้ผู้เรียนมีเวลาในการเรียนรู้เนื้อหาที่จำเป็นในระดับที่ลึกซึ้งมากขึ้น และมีโอกาสได้ฝึกฝนการใช้ความรู้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะในระดับชำนาญหรือเชี่ยวชาญ ผู้เรียนสามารถใช้เวลาในการเรียนรู้ และมีความก้าวหน้าในการเรียนรู้ไปได้เร็ว-ช้า ตามความถนัดและความสามารถของตน ดังนั้นครูต้องมีความชัดเจนว่าต้องการพัฒนาสมรรถนะอะไรให้แก่ ผู้เรียน คลี่สมรรถนะนั้น ๆ ให้เห็นชัดเจนเป็นรูปธรรม และวิเคราะห์ว่าผู้เรียนจำเป็นต้องรู้อะไร (ความรู้) ต้องมีเจตคติ และคุณลักษณะอย่างไร และต้องมีทักษะอะไรบ้างที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะตามที่ต้องการ จากนั้นจึงจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในเรื่องดังกล่าว โดยมีการส่งเสริมให้ผู้เรียนนำความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณลักษณะต่าง ๆ ไปใช้ในการปฏิบัติจริงในสถานการณ์ต่าง ๆ ในการทำงาน และในชีวิตประจำวัน จัดการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้รู้วิธีคิด และวิธีประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะและเจตคติในการปฏิบัติงาน จนกระทั่งเกิดเป็นสมรรถนะในระดับที่ต้องการ รวมทั้งได้พัฒนาคุณลักษณะ และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่จำเป็นต่อชีวิตและการทำงานในยุคนี้ ในขณะเดียวกันก็ต้องใช้การวัดและประเมินผลฐานสมรรถนะ (Competency-based assessment) ควบคู่กันไปกับการจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะ

- นาฏฤดี จิตรรังสรรค์. (2563). “ถอดบทเรียนการจัดการเรียนรู้เชิงสมรรถนะระดับประถมศึกษา ตอนปลายกับตัวอย่าง
หน่วยการเรียนรู้” แพชชีวิต. *วารสารวิชาการสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*, 23(3), 13–21.
- วรรณดี แสงประทีปทอง. (2561). แนวทางการประเมินผลการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. *วารสารวิจัยและประเมินผลอุบลราชธานี*,
7(1), 1–10.
- วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2563). สมรรถนะเด็กไทยในยุคโลกพลิกผัน (VUCA World). *วารสารครูสภา วิทยาจารย์*, 1(1), 8–18.
- สุจิตตรา ปทุมลังการ. (2552, 9 มกราคม). ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรฐานสมรรถนะและการประเมินผล. *หนังสือพิมพ์สำนัก
มาตรฐานการอาชีวศึกษาและอาชีพ*, หน้า 1–11.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). *แนวทางการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. นนทบุรี:
21 เซ็นจูรี.
- _____. (2563ก). *ข้อเสนอเชิงนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเชิงระบบ*. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนากฎหมาย
การศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2563ข). *การจัดการเรียนรู้ฐานสมรรถนะเชิงรุก*. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี.
- อัจฉรา ประเสริฐสิน, กมลทิพย์ ศรีหาเศษ และอารีรัตน์ ลาวน้อย. (2564). แนวทางการวัดและประเมินผลฐานสมรรถนะ
ในศตวรรษที่ 21. *วารสารการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 27(2), 16–31.
- Bergsmann, E., Schultz's, M., Winter, P., Schober, B., & Spiel, C. (2015). Evaluation of competency-based teaching in
higher education: From theory to practice. *Evaluation and Program Planning*, 52, 1–9.
- Mohammed K., I., Meriem, H., & Sanir, B. (2016). *Competency-Based Assessment: From Conceptual Model to
Operational Tool*. [Online]. Mohammed V University in Rabat, Researchgate.net. Available from
<http://www.ifl-global.com/chapter/competency-based-assessment/159967?camid=4v1> August 8th, 2020.
- Lopez, N., Patrick, S., SSturgis, C., Rudenstine, A., Bacallao, D., Schaefer, S., Worthen, M., Frost, D., Truing, N., AJones,
A., & Able, N. (2017). *Quality and equity by design: charting the course for the next phase of competency-based
education*. NY: Creative Commons Attribution 4.0 International license.